

ศิลปโบราณวัตถุ

จากพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา

1. เหล็กไฟตบงาช้าง/ตะบันไฟงาช้าง

เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.1 เซนติเมตร สูง 7.7 เซนติเมตร ฐาน เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.2 เซนติเมตร

ตัวเมีย สูง 6.4 เซนติเมตร ฐาน เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.8 เซนติเมตร

ตัวผู้ สูง 5.7 เซนติเมตร ส่วนบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8 เซนติเมตร

จัดเก็บในห้องคลังพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา

เหล็กไฟตบ หรือ ไฟตบ เป็นเครื่องมือสำหรับให้กำเนิดไฟชนิดหนึ่งของชาวภาคใต้ ทางภาคกลางเรียก “ตะบันไฟ” ชนิดหนึ่งที่เคยใช้แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางทางหัวเมืองปักษ์ใต้ของประเทศไทย ก่อนการเข้ามาของไม้ขีดไฟและอุปกรณ์จุดไฟสมัยใหม่ ซึ่งอาศัยหลักการอัดอากาศให้เกิดความร้อนจนสามารถจุดเชื้อไฟให้ติดได้ นับเป็นตัวอย่างสำคัญของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สะท้อนความรู้และการสังเกตรธรรมชาติของผู้คนในอดีต

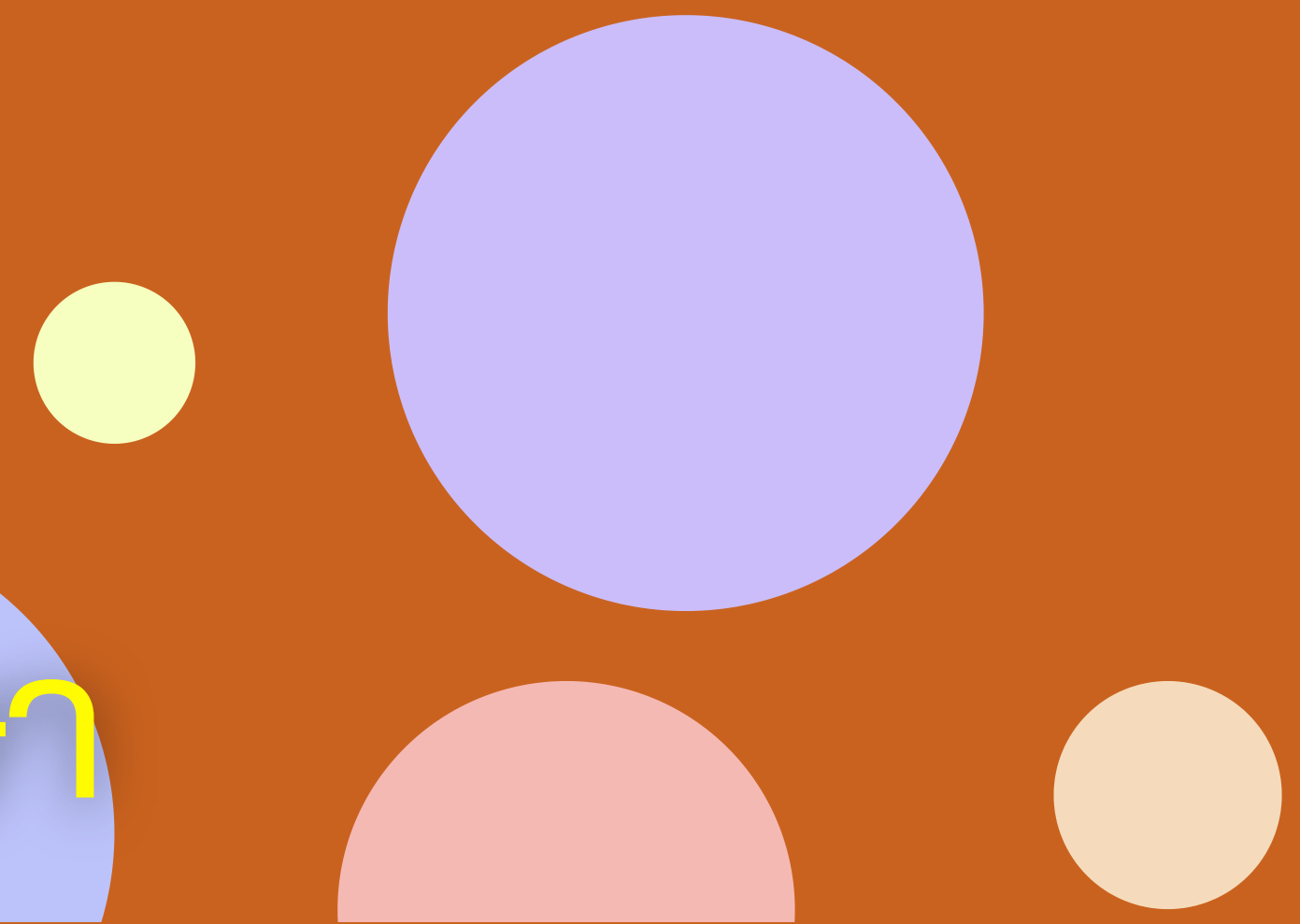
โครงสร้างของเหล็กไฟตบมีลักษณะเรียบง่าย ประกอบด้วยชิ้นส่วนสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ “ตัวเมีย” ซึ่งเป็นกระบอกทรงกระบอกกลวง และ “ตัวผู้” ซึ่งเป็นแท่งแกนสำหรับสอดเข้าไปภายในกระบอก ปลายแกนตัวผู้จะเป็นแฉ่งเล็ก ๆ สำหรับบรรจุเชื้อไฟแห้ง เช่น ปุยจากกาบต้นเต่าร้าง ปุยนุ่น หรือวัสดุที่ติดไฟได้ง่าย รอบแกนมีการพันด้ายหรือวัสดุอุดรองที่ชุบไขสัตว์หรือยางธรรมชาติ เพื่อป้องกันการรั่วไหลของอากาศและเพิ่มประสิทธิภาพในการอัดอากาศภายในกระบอก

วิธีใช้งานเริ่มจากนำเชื้อไฟใส่ไว้ที่ปลายแกนตัวผู้ จากนั้นสอดแกนเข้าไปในกระบอกและใช้ฝ่ามือตบหรือกระทุ้งแกนลงอย่างรวดเร็ว แรงอัดที่เกิดขึ้นภายในกระบอกจะทำให้อากาศมีอุณหภูมิสูงขึ้นอย่างฉับพลันจนสามารถจุดเชื้อไฟให้ติดเป็นประกายแดงได้ ผู้ใช้จะรีบดึงแกนออกและนำเชื้อไฟที่กำลังคุอยู่ไปต่อไฟกับขุมมะพร้าว ฟืน หรือวัสดุเชื้อเพลิงอื่น ๆ เพื่อให้เกิดเปลวไฟสำหรับใช้งานต่อไป

ศิลปโบราณวัตถุ

จากพิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา

เหล็กไฟ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน ที่สะท้อนความเข้าใจเกี่ยวกับคุณสมบัติของอากาศและความร้อนจากประสบการณ์ตรง แม้ผู้คนในอดีตจะไม่ได้อธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวด้วยหลักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้เชิงปฏิบัติจนเกิดเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชน

นอกจากประโยชน์ใช้สอยแล้ว ยังทำหน้าที่ทางด้านภูมิปัญญาสุนทรียศาสตร์เพื่อความบันเทิง นอกจากนี้ วัสดุที่นำมาสร้างเหล็กไฟบยังสะท้อนฐานะและรสนิยมของผู้ครอบครองได้อีกด้วย โดยทั่วไปเหล็กไฟบมักทำจากไม้เนื้อแข็ง ไม้ไผ่ หรือเงาสัตว์ แต่บางชิ้นเลือกใช้งานช่างซึ่งเป็นวัสดุหายากและมีมูลค่าสูง การเลือกใช้วัสดุประเภทนี้อาจสะท้อนฐานะทางเศรษฐกิจหรือสถานภาพทางสังคมของเจ้าของที่แตกต่างจากคนทั่วไป

ในด้านศิลปกรรม ช่างพื้นบ้านได้แสดงฝีมือผ่านการกลึงและขัดแต่งวัสดุให้มีรูปทรงสมมาตร สวยงาม และเหมาะแก่การใช้งาน ส่วนฐานมักทำเป็นหยักโค้งมนคล้ายบัวหงายบัวคว่ำเพื่อให้จับถนัดมือ ขณะที่ปลายกระบอกถูกเกลารจนเรียบได้สัดส่วน แสดงให้เห็นถึงความประณีตและความใส่ใจในรายละเอียดของช่างฝีมือพื้นบ้าน

ส่วนด้านความเชื่อและภูมิปัญญา ทางด้านสติปัญญาในอดีตมักถือเคล็ดว่า หากชายใดล้มมีดไม้คม หรือเป็นคนตบเหล็กไฟตบแล้วไม่ออกไฟ (จุดไฟไม่ติด) สันนิษฐานได้ว่าเป็นคน "กลัวเมีย" และมีกุศโลบายการทดสอบสมาธิและความชำนาญในทางปฏิบัติ การตบเหล็กไฟให้ติดไฟได้นั้นต้องอาศัยจังหวะที่แม่นยำและการดูแลอุปกรณ์ให้แห้งสนิท หากจุดไม่ติด มักเกิดจากความชื้นในเชื้อเพลิงหรือลงน้ำหนักมือผิดจังหวะ

ปัจจุบัน เหล็กไฟบอาจหมดบทบาทในชีวิตประจำวันไปแล้ว แต่ยังคงคุณค่าในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนภูมิปัญญาด้านการก่อไฟ เทคโนโลยีพื้นบ้าน และความคิดสร้างสรรค์ของผู้คนในอดีต เป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตและองค์ความรู้ของชุมชนภาคใต้ก่อนการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสมัยใหม่

